

Мусійчук С. М.,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземної філології і перекладу
Національного університету біоресурсів і природокористування України

АНАЛІЗ ОРФОГРАФІЧНИХ РОЗБІЖНОСТЕЙ XVIII І XXI СТОЛІТЬ НА МАТЕРІАЛІ ЛИСТА Ж. ФОРМЕЯ ДО ПРИНЦЕСИ ПРУССЬКОЇ

Анотація. У статті аналізуються графічні розбіжності між французькою мовою класичного періоду та сучасною французькою мовою на матеріалі листа Формея до принцеси Прусської з твору Формея «Християнський філософ».

Ключові слова: орфографія, розбіжності, написання, літера, звук, буквосполучення, мова, алфавіт.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її значення. Розвиток сучасного мовознавства свідчить про те, що одним з основних аспектів поглибленого вивчення мови є дослідження писемного мовлення як складного і багатопланового явища. Воно постійно перебуває в колі уваги дослідників, стаючи актуальним об'єктом вивчення.

Одним із найважливіших періодів становлення французької писемно-літературної мови є XVII-XVIII століття, які визначаються у романістиці як період класичної французької мови. Саме в цей період відбувається становлення і нормалізація норм сучасної французької писемно-літературної мови.

Під час дослідження французької мови та орфографії історичних періодів старовинні тексти є надійним джерелом інформації стану внутрішньої структури мови в даний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси формування французької писемно-літературної мови постійно привертала увагу багатьох лінгвістів. У дослідженнях французьких романістів Ф. Брюно [1] і М. Перре [2] з історії французької мови дається глибокий аналіз французької писемно-літературної мови XVII-XVIII століття. Російський лінгвіст Р.О. Будагов у статті «Поняття норм літературної мови Франції 16-17 століття» [3] показує, що вже в XVI столітті теоретична робота з нормалізації літературної мови охоплювала область трьох мовних компонентів: лексики, граматики, орфографії. Процес розвитку французької орфографії розглядали у своїх працях А. Доза [4], В. Гак [5; 7], В. Щетинкіна [6], Л. Сидельникова [8], О. Кагановська [9] та ін.

Метою роботи є дослідження особливостей орфографії класичного періоду історії французької мови в порівнянні із сучасною французькою мовою.

Матеріалом дослідження послужив лист Ж. Формея до принцеси Прусської («Son altesse madame la duchesse de Brunswik, née princesse royale de prusse»), твору Ж. Формея «Le philosophe chrétien, par M. Formey» («Християнський філософ»), датованого 1755 роком [10].

Виклад основного матеріалу. Письмо як окремих об'єкт лінгвістики почали вивчати лише в другій половині XX століття. Оскільки орфографія визначається як засіб

поєднання усної та писемної мови, предметом дослідження вирішено було взяти саме орфографію.

Орфографія (від грецької «*orthós*» – вірно та «*gráphō*» – пишу), або правопис – система правил, що визначають єдиний спосіб передачі мови на письмі. [7, с. 7].

Термін «орфографія» має широкий діапазон значень. По-перше, орфографія є сукупністю правил використання всіх графічних засобів мови, до яких відносять і розділові знаки. По-друге, орфографія є системою правил, яку використовують для транспозиції усних висловлювань у писемній мові. По-третє, орфографія – це фактичне написання слова чи засіб написання конкретних слів конкретної мови.

Французька орфографія до сих пір залишається одним із найважчих аспектів вивчення французької мови, оскільки розходження між усною та письмовою мовами дуже значне. Стосовно усної мови орфографія виконує 2 функції:

– функцію диференціації (одержують різне написання різні однозвучні слова і граматичні форми): *sain, sein, saint, seind*;

– функцію уніфікації (пишуться однаково слова, морфеми і граматичні форми, які мають однакове значення, але різну вимову): *dix minutes, dix heures*. Ці факти підкреслюють важливість вивчення орфографії під час опанування французької мови [7, с. 7-8].

Аналіз листа виявив написання ряду слів з великої літери, а саме: **Auteur, Ouvrage, l'Amour, Princesse, Dieu, Politique** та інші. Ще в епоху середньовіччя існували слова, яким надавалась велика значущість, це так звані слова-символи. На наш погляд, устрої того часу, манера написання епістолярних творів та велика релігійність автора надали йому право писати слова, такі як **Dieu, Vie, Charité, Sauveur, Ciel, Monde** (бог, життя, милосердя, спаситель, небо, мир) та ін., з великої літери.

Особливу увагу в тексті привернула літера «s», яка графічно відображалася двома способами: «s» та «f-довга». Адже в сучасній орфографії літера «s» має лише одне зображення. Розглянемо таблицю:

Класичний період (написання в тексті)	Сучасний період	
Leurs	→	leurs
Moindres	→	moindres
Tous	→	tous
s'ils	→	s'ils
font	→	sont
fplendeur	→	splendeur

puiffent	→	puissent
agiffent	→	agissent

Аналізуючи текст, ми відмітили:

1. Літера «s» пишеться: в кінці слова; в незначимих словах (частки, займенники, сполучники: **se (s')**, **si** тощо;

2. Літера «f-довга» пишеться: на початку слова; в середині слова.

При дослідженні було виявлено, що літера «f» – це давня форма написання «s» малої, що застосовувалася всіма європейськими мовами, в основі яких лежав латинський алфавіт. Вона бере початок ще з писемності по Шарлеманю, а потім знову з'являється в каролінгському мінускулі. Каролінгський мінускул відіграв визначальну роль у розвитку писемності та книгодрукування Європи і господарював більше чотирьохсот років. У той час застосовували тільки довгу «f», і недосвідчений читач її часто плував з «f». Пізніше з'являється «s» фінальна (кругла), яка використовується тільки в кінці слова, а літера «f» почала застосовуватися на початку і в середині слова. Варто зазначити, що протягом тривалого часу літера «f» не мала обов'язкових правил написання. Її можна було зустріти також і в кінці слова. П'єр Корней запропонував не застосовувати «f», оскільки вона підкреслювала подовження попереднього голосного звуку, але ці пропозиції не були підтримані, і літера «f» застосовувалася майже до початку XIX століття [11, с. 34].

З кінця середньовіччя вплив прованської мови слабшає, поступаючись італійській мові. При дворі було дуже модно розмовляти і писати з «італійським акцентом». Італійська мова вводить свої позначення при написанні – італінізми. Для порівняння та визначення позиції щодо написання літери «f» було також опрацьовано низку текстів XVI–XVIII століть, які дозволили зробити висновок, що літера «f» довга найбільше зустрічається в текстах XVI–XVII століть і відображає італійський варіант написання. Італійська «f» має довшу вертикальну частину літери, спускаючись під лінію написання, та має горизонтальний штрих з лівого боку, що робить її схожою на літеру «f».

Наступними відмінностями двох періодів є зміни «oi → ai». Наведемо декілька прикладів:

класичний період (написання в тексті)		Сучасний період
pourroit	→	pourrait
attachoit	→	attachait
écouteroient	→	écouteraient
suivroient	→	suivraient

У XVI столітті при дворі вимовлялося дуже багато слів з дифтонгом «ai», але писалися з дифтонгом «oi». Це було пов'язано з тим, що така вимова була м'якшою і делікатнішою. Французи вважали таку манеру вимови красою своєї мови і прикладом відмінного виховання. Шосте видання Словника французької мови 1835 року провадило, хоча й недосконало, корисні зміни. Ним було запроваджено орфографію «ai» для слів, які закінчувалися на «oi», але довгий час вимовлялися як [e] [4, с. 476].

Заслуговує на увагу і написання слів:

класичний період (написання в тексті)		Сучасний період
très – petit	→	très petit

Ознайомившись з орфографічними змінами в словниках XIX століття, ми дійшли висновку, що Словник 1878 року (сьоме видання) скасував дефіс після «très», тому сучасною французькою мовою слово «très petit» пишеться без дефісу [7, с. 232].

Розглянемо написання слова «sur-tout». У кожній мові слова з'являються шляхом словотворення або словоскладанням. Розглядаючи написання слова «sur-tout», можемо зазначити, що воно утворилося з прийменника та займенника і являє собою складне слово. Вживання дефіса є одним із найбільш складних питань французької орфографії. Багато слів, які вживалися з дефісом, не підпорядковувалися жодним правилам. Як правило, через дефіс писалися слова, які склалися з дієслівної, іменної та «-tout» частин [12, с. 8]. Але ця норма впродовж довгого часу не завжди використовувалася. Міністерство освіти Франції Постановою від 1901 року дозволило написання складних слів разом, а з уведенням у 1990 році Закону про ректифікацію французької орфографії ця позиція закріпилася остаточно.

Заслуговує на увагу написання «suspeêt, doêtrine, leêteurs, conjonêtures»:

класичний період (написання в тексті)	Сучасний період
suspeêt	Suspeêt
doêtrine	Doêtrine
leêteurs	leêteurs
conjonêtures	conjonêtures

Ще Л. Мегре практикував у орфографії використання однієї й тієї самої літери для позначення різних звуків. Так, літера «c» звучить як «k» перед приголосними та голосними «a, o, u», в інших випадках літера «c» звучить як «s». У XVI столітті французька мова збагачувалася за рахунок неологізмів (нових слів), латинізмів та запозичених слів із грецької мови. Французька мова слабше адаптувалася до запозичених слів. Запозичене слово має властивість асимілюватися. Також французька мова, зберігаючи форму множини запозичених слів, прагне зберегти вимову, максимально схожу на оригінал. Нестійкість вимови регулювалася теоретиками того періоду. Словники вводили різноманітні знаки, щоб позначити специфіку вимови. У різних друкованих виданнях застосовувалися різноманітні системи написання, кожне по-своєму використовувало діакритичні знаки [4, с. 135–136].

Ми вважаємо, що для збереження вимови та посилення звуку «k» у сполученні «ct» над «c» застосовувався знак «^», виконуючи фонографічну функцію, яка полягає в тому, що «^» впливає на фонетичну форму слова та оформлює його інтонацію.

Розглянемо написання слова «suprême».

класичний період (написання в тексті)	Сучасний період
suprême	suprême

Реформа орфографії ХХ століття посилила етимологізуючу тенденцію в орфографії. У результаті цього не тільки створюються орфографічні труднощі, але й розширюється графічна система мови: змінюється значення графем, утворюються нові буквосполучення, вводяться нові діакритичні знаки, а також порушується звичайне вживання існуючих знаків. Застосування «accent circonflexe» пояснюється низкою факторів: етимологічний (він ставиться на місце зниклої літери), фонетичний (для створення довготи голосного разом зі зміною його тембру), морфологічний (у деяких словотвореннях), диференційний (для розпізнання омонімів).

У 1967 році Р. Тимон'є запропонував упорядкування графічних прийомів у 228 словах, одним з яких було застосування «accent circonflexe». Ми встановили, що [^] пишеться в середині слова, якщо за відкритим складом [ε:] слідує **e muet**. Це правило теж можна застосувати при написанні «**suprême**» [13].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши текст листа Ж. Формея до принцеси Пруської, що належить до класичного періоду історії французької мови, ми виявили деякі графічні розбіжності із сучасною французькою мовою. Ці розбіжності пояснюються великим впливом італійської мови на французьку в цей період. Згодом у французьку орфографію постійно вносяться поправки, що робить її більш точною. Перспективами подальших розвідок може стати дослідження лексичних, морфологічних і синтаксичних розбіжностей французької мови різних періодів її історії.

Література:

1. Brunot F. Précis de grammaire historique de la langue française Text / F. Brunot, Ch. Bruneau. Paris : Masson, 1949. – 643 p.
2. Perret M. Introduction à l'histoire de la langue française, Paris, Armand Colin, 2008 (3e éd.).
3. Будагов, Р.А. Понятие о норме литературного языка во Франции в XVI-XVII вв. Текст. / Р. А. Будагов // Вопросы языкознания. 1956. – № 5. – С. 10-21.
4. Доза А. История французского языка. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1956. – 472 с.
5. Гак В.Г. Введение во французскую филологию – М.: Просвещение, 1986. – 184 с.
6. Щетинкин В.Е. История французского языка [Текст] / В. Е. Щетинкин. – М.: Высш. шк., 1984. – 188 с.
7. Гак В.Г. Французская орфография. – М.: Добросвет, 2005. – 288 с.
8. Сидельникова Л.В., Філоненко Н.Г. Практикум з французької орфографії. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2008. – 192 с.
9. Кагановська О.М., Філоненко Н.Г. Історія французької мови: Навчальний посібник. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2003. – 136 с.
10. Formey J. Le philosophe chrétien. – Berlin, 1755. – 208 p.
11. Гамкрелідзе Т.В. Происхождение и типология алфавитной системы письма // Вопросы языкознания. – № 5–6. – Москва, 1988. – С. 34.
12. Бахирев Ю. Г. Коротко о новых правилах французской орфографии [Текст] / Ю.Г. Бахирев. – Москва: Моск. лицей, 2000. – 31 с.
13. Thimonnier R. Le système graphique du français. – Paris : Pion, 1967. – 408 p.

Музейчук С. Н. Анализ орфографических различий XVIII и XXI вв. на материале письма Ж. Формея к принцессе Прусской

Аннотация. В статье анализируются графические различия между французским языком классического периода и современным французским языком на материале письма Ж. Формея к принцессе Прусской из произведения Формея «Христианский философ».

Ключевые слова: орфография, различия, написание, буква, звук, буквосочетание, язык, алфавит.

Musiichuk S. Analysis of spelling differences in XVIII and XXI centuries on the material of the letter J. Formey to the Princess of Prussia

Summary. The article analyzes the graphical differences between French of classical period and modern French on the material of J. Formey's letter to the Princess of Prussia in Formey's book «Christian philosopher».

Key words: spelling, differences, writing, letter, syllable, letter combination, language, alphabet.